

ORIENTAL JOURNAL OF PHILOLOGY

journal homepage:

<http://www.supportscience.uz/index.php/ojp/about>**THE STUDY OF THE WORK “QISSASI RABGUZI” IN WORLD LITERARY SCHOLARSHIP****Khurinisho Khayrullaeva***Doctoral student of the 1st stage**Tashkent State University of Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoi
Tashkent, Uzbekistan***ABOUT ARTICLE****Key words:** “Qissasi Rabg‘uziy,” world literary studies, Germany, Turkey, Central Asian countries, translation and analysis.**Received:** 05.12.25**Accepted:** 06.12.25**Published:** 07.12.25**Abstract:** Among the peoples of the world, the Uzbek people are one of the peoples with the greatest spiritual heritage. This spiritual heritage has served as a powerful source of spirituality for our people for thousands of years. Despite various long-term pressures, our people have preserved them until today's Independence Day. One such ancient spiritual heritage of our people is the work "Qisasi Rabguzi" by Nasiruddin Rabguzi. This article discusses the study of "Qissasi Rabg‘uziy" in world literary studies.**“QISSASI RABG‘UZIY” ASARINING JAHON ADABIYOTSHUNOSLIGIDA O‘RGANILISHI****Hurinisho Xayrullayeva***ToshDO'TAU 1-bosqich tayanch doktoranti**Toshkent, O‘zbekiston***MAQOLA HAQIDA****Kalit so‘zlar:** “Qissasi Rabg‘uziy”, jahon adabiyotshunosligi, Germaniya, Turkiya, Markaziy Osiyo davlatlari, tarjima va tahlil.**Annotatsiya:** Dunyo xalqlari orasida o‘zbek xalqi eng ko‘p ma’naviy merosga ega bo‘lgan xalqlardan biridir. Bu ma’naviy meros ming yillar davomida xalqimiz uchun qudratli ma’naviyat manbai bo‘lib xizmat qilib kelmoqda. Ularni xalqimiz uzoq vaqt davom etgan turli tazyiqlarga qaramay bugungi Mustaqillik kunlarigacha saqlab keldi. Xalqimizning ana shunday qadimiy ma’naviy merosidan biri Nosiruddin Rabg‘uziyning “Qisasi Rabg‘uziy” asaridir. Ushbu maqolada, “Qissasi Rabg‘uziy” asarining jahon

ИЗУЧЕНИЕ ПРОИЗВЕДЕНИЯ КИССАСИ РАБГУЗИЙ В МИРОВОЙ
ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ*Хуринисо Хайруллаеву**Докторант 1-го курса**Ташкентского государственного университета узбекского языка**и литературы имени Алишера Навои**Ташкент, Узбекистан*

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: “Киссаси Рабгузий,” мировое литературоведение, Германия, Турция, страны Центральной Азии, перевод и анализ.

Аннотация: Среди народов мира узбекский народ является одним из народов с величайшим духовным наследием. Это духовное наследие на протяжении тысячелетий служило мощным источником духовности для нашего народа. Несмотря на многолетнее давление, наш народ сохранил их до сегодняшнего Дня Независимости. Одним из таких древних духовных наследий нашего народа является произведение "Кисаси Рабгузи" Насируддина Рабгузи. В данной статье обсуждается изучение "Киссаси Рабгузий" в мировом литературоведении.

Kirish. Nosiruddin Rabg'uziy XIII asrning oxiri XIV asrning boshlarida Xorazmning Raboti o'g'uz degan joyida yashab ijod etgan. Yetuk ulamo va din oilasida tarbiyalangan Nosiruddinning o'z zamonasida taniqli tarixchi, yetuk shoir va iste'dodli tarjimon sifatida tan olinganligidan dalolat beruvchi bir talay yordamchi manbalar mavjud.

Rabg'uziyning qissalari ma'nosini anglatuvchi "Qissasi Rabg'uziy" asari olam va odamning yaratilishi, insonning yo'ldan ozishi va komillik sari mashaqqatli va uzoq yo'l bosib borayotganligi haqida g'oyat mantiqli va qiziqarli tarzda hikoya qilinadi. Ushbu asar musulmon dinini qa'bul qilgan e'tiborli mo'g'ul beklaridan biri Nosiruddin To'qbug'aning iltimosiga ko'ra, hijriy 109 (milodiy 1309 - 1310) yilda yozilgan.

Asosan payg'ambar hayotini hikoya qiluvchi bu asarning o'ziga xos yaratilish tarixi bor. Musulmon Sharqida bu mavzuda "Qisas ul-anbiyo" (payg'ambarlar qissasi) nomi bilan mashhur ko'plab asarlar yaratilgan. Lekin, asarda yozilishicha, ularning "ba'zisi mustaqim (to'g'ri, haqiqiy) bor, ba'zisi nomustaqim. Bir onchasi (bir qanchasi) muqarrar (puxta, tugal) va bir onchasi mubattar (notugal) bor". Shuning uchun ham bek To'qbo'g'a adibdan "o'qimoqg'a keraklik, o'granmakka yarog'liq" payg'ambarlar qissalaridan iborat asar yozib berishini so'ragan edi. Mazkur vazifani

ulkan salohiyot, katta mahorat bilan uddalagan adibning asari "Qissasi Rabgʻuziy", "Qisas ul-anbiyoi turkiy" nomi bilan shuhrat topdi va yaratilgandan to bugungi kungacha sevilib oʻqib kelinmoqda.

Asar oʻzining mazmuni, uslubi va til xususiyatlari bilan nafaqat oʻrta asr turkiy adabiyotini, balki Markaziy Osiyo madaniy va diniy merosini oʻrganishda katta ahamiyatga ega. Jahon turkologlari va sharqshunoslari tomonidan "Qisasi Rabgʻuziy" asari XIX asr oxiri va XX asr boshlaridan boshlab tadqiq qilina boshlagan. Bundan tashqari, Turkiya, xususan, Markaziy Yevropa (Vengriya, Avstriya) va Rossiya sharqshunoslari ushbu asarni til va uslub jihatidan tadqiq qilishgan.

Zamonaviy tadqiqotlarda "Qisasi Rabgʻuziy" nafaqat eski turkiy nasrning shakllanish manbai, balki islomiy qissachilik anʼanasi bilan turkiy adabiy tafakkur sintezi sifatida ham koʻrilmoqda. Bundan tashqari, u Markaziy Osiyo madaniy merosining turkiy va arabiy tillarning oʻzaro taʼsirini yorituvchi muhim hujjat sifatida qadrlanadi. Bunday izlanmalar Germaniya, Turkiya va Oʻzbekiston olimlari tomonidan olib borilib, ilmiy jurnallarda muntazam nashr etilmoqda.

Turkiya ilmiy doiralari asarga koʻp eʼtibor qaratgan. XX asr oʻrta va oxirlarida Nihad Sami Banarlı, Abdülkadir İnan, Kemal Eraslan kabi turkologlar "Qisasi Rabgʻuziy"da islomiy rivoyatlar bilan turkiy madaniyat va til anʼanalarining uygʻunligi haqida muhim tahlillar bergan. 1990-yilda Bekir Çetin tomonidan tayyorlangan ilmiy nashr esa asarni yanada keng jahon auditoriyasiga tanitdi va u turkiy ilmiy kutubxonalarida keng qoʻllanilmoqda.

Rossiyada "Qisasi Rabgʻuziy" asari asosan S. E. Malov va A. N. Kononov kabi sharqshunoslar tomonidan oʻrganilgan. Malov asarni fonetik va grammatik nuqtai nazardan tahlil qilib, uni qadimiy oʻzbek adabiy tilining shakllanishida asosiy manbalardan biri sifatida baholagan. Kononov esa arab va fors tillarining taʼsiri ostida shakllangan oʻzbek tili qatlamlarini koʻrsatib, asarning madaniy va lingvistik ahamiyatini ochib bergan.

Zamonaviy tadqiqotlarda "Qisasi Rabgʻuziy" nafaqat eski turkiy nasrning shakllanish manbai, balki islomiy qissachilik anʼanasi bilan turkiy adabiy tafakkur sintezi sifatida ham koʻrilmoqda. Bundan tashqari, u Markaziy Osiyo madaniy merosining turkiy va arabiy tillarning oʻzaro taʼsirini yorituvchi muhim hujjat sifatida qadrlanadi. Bunday izlanmalar Germaniya, Turkiya va Oʻzbekiston olimlari tomonidan olib borilib, ilmiy jurnallarda muntazam nashr etilmoqda.

Chikago universiteti professori Robert Dankoff "Qisasi Rabgʻuziy" asarining ingliz tiliga tarjimai uchun yozgan taqrizida "Ushbu tarjima ingliz tilida Islom adabiyotiga ajoyib hissa boʻlib xizmat qiladi, taxminan 800 sahifadan iborat boʻlib, ingliz tilida mavjud boʻlgan eng uzun qissa matnidir. Har bir sahifaning ikki chekkasida asl nusxadagi mos foliolarning raqamlari koʻrsatilgan

bo'lib, tekshirishni osonlashtiradi. Tarjima jildida shaxslar nomlari uchun indekslar ham kiritilgan.”

Xususan, professor Robert Dankoff Arab va Fors tillaridan farqli o'laroq, turk tilining yozma shakli islomiy adabiyot tarixining dastlabki davrlarida standartlashmaganni alohida ta'kidlaydi. Ba'zan ma'lum bir birlik paydo bo'lganda, bu ikki asosiy shaklda yuzaga keldi: Usmonli va Chag'atoy tillari, uchinchi — Ozarbayjon tili esa ularning orasida aniq ajralmas holda joylashdi. Shunga qaramay, orfografiya va grammatik qoidalar hech qachon qat'iy belgilanmagan, ular doimiy ravishda o'zgarib bordi. Zamonaviy milliy adabiy tillar esa nihoyat no-arab yozuvida shakllandi. “Bu holat turk matnlarini tahrir qilayotgan muharrirlar uchun shuni anglatadiki, ular tilning nozik jihatlari va tarixiy o'zgarishlariga — leksika, fonologiya, morfologiya va sintaksis sohalarida — juda diqqat bilan e'tibor qaratishlari lozim. Bu esa arab va fors tillari uchun odatda shunchalik zarur bo'lmaydi.”

2015-yilda Brill nashriyoti tomonidan Hendrik Boeschoten va Jon O'Keyn tomonidan chop etilgan ikkinchi nashr “Qissasi Rabg'uziy” asarining matn va tarjima jildlarini qo'shimcha qo'lyozmalar hamda birinchi nashrga oid muhim sharhlar asosida to'liq qayta ko'rib chiqdi va takomillashtirdi. Ushbu keng qamrovli ish natijasida asarning aniq va ishonchli matni yaratilgan, shuningdek, tarjimasi ham yanada mukammallashtirildi. Kitob jami 1436 sahifadan iborat bo'lib, bu esa uning chuqur ilmiy tadqiqotlar va jahon miqyosidagi adabiyotshunoslikda egallagan o'rni haqida dalolat beradi.

“Qissasi Rabg'uziy” asari jahon adabiyotshunosligida Markaziy Osiyo turkiy xalqlari adabiy merosining eng muhim manbalaridan biri sifatida o'rganilmoqda. Ushbu asar nafaqat tarixiy va madaniy kontekstda, balki tilshunoslik, tarjimashunoslik va diniy-madaniy tadqiqotlarda ham keng tadqiq etilgan. Boeschoten va O'Keyn tomonidan olib borilgan bu asosiy nashr jahon ilmiy hamjamiyatiga Rabg'uziy merosining to'liq va mukammal tahlilini taqdim etib, uning ahamiyatini yanada oshirdi.

Xulosa qilib aytganda, “Qisasi Rabg'uziy”ni o'rganish orqali biz eski o'zbek adabiy tilining rivojlanishi, Markaziy Osiyoda diniy va madaniy integratsiyaning shakllanishi, shuningdek, turkiy nasr an'analari tarixiy ildizlarini chuqurroq anglash imkoniyatiga ega bo'linadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. N.Burhonuddin Rabg'uziy «Qissasi Rabg'uziy» 1-nashr T. “Yozuvchi” 1990-y
2. Tadzhiyev X. ., & Kydyr . T. (2023). Qissasi Rabg'uziy and Kazakh written literature of the beginning of the 20th century: spiritual harmony and continuity of tradition. *Turkic Studies Journal*, 5(3), 172–184. <https://doi.org/10.32523/2664-5157-2023-3-172-184>

3. Dankoff, Robert. "Rabghuzi's Stories of the Prophets." *Journal of the American Oriental Society*, vol. 117, no. 1, 1997, pp. 115–26. JSTOR, <https://doi.org/10.2307/605626> Accessed 11 Dec. 2025.
4. Malov, Sergey Efimovich. *Monuments of the ancient Turkic script of Mongolia and Kyrgyzstan / Academic Sciences of the USSR*. Moscow, Leningrad: Publishing House of Academic Sciences of the USSR, 1959. 111.p
https://rusneb.ru/catalog/000199_000009_006396655
5. Hendrik Boeschoten, John O'Kane, "Al-Rabghuzi's the Stories of the prophets" first edition, Brill — 2015, 1436-p
https://books.google.de/books?id=pQUVrgEACAAJ&printsec=front_cover&redir_esc=y
6. Bentley, Jerry H. (2008). *Traditions & encounters : a global perspective on the past*. New York : McGraw-Hill. p. 471, map 18.2. ISBN 978-0-07-340693-0.
https://archive.org/details/traditionsencoun0000bent_t4r1/page/471/mode/1up
7. M. van Damme, "Rabghūzī", in *Encyclopaedia of Islam*, ed. by P. Bearman and others, 2nd edn, 12 vols (Leiden: Brill, 1960–2005), doi:10.1163/1573-3912_islam_SIM_6156